

Chloupek, Jan

Odumírání dialektů

In: Chloupek, Jan. *Aspekty dialektu*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1971, pp. 102-108

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120570>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Základní příčinou odumírání dialektů je ukončení izolace těch skupin národní společnosti, jimž sloužil k dorozumívání stejný idiolekt. Důslednému dovršení tohoto zákonitého procesu stojí v cestě překážky různého druhu a způsobují jeho retardaci:

a) Užívání jazyka se v zásadě řídí sdělnou intencí mluvčího, nikoli nějakým jeho průběžným hodnotícím výběrem ze strukturních kvalit jazyka; o těch běžný mluvčí nepřemýšlí. K změně kvality i v nářeční struktuře dochází tedy především náhodou. Ta pochopitelně snáze ovlivní jevy z periferie jazykové struktury než jevy z jejího centra. Vzorem pro řešení některých kvalitativních změn struktury jsou poměry v struktuře příbuzných jazykových útvarů: tak podle stavu v jiných útvarech národního jazyka mizí na východní Moravě protiklad dvojího *l*, výslovnost s palatalizovanými retnicemi atd. Teze, že dialekty ztrácejí své opodstatnění po zániku feudalismu, platí obecně sociologicky. Nicméně na vývoji nářeční struktury se dá stěží demonstrovat; v zemích, kde k průmyslové revoluci došlo dříve než u nás, mohly se např. dialekty zachovat lépe než u nás. Nadto přece platí, že vývoj jazyka se opožďuje za vývojem společnosti, popřípadě že nemusí být na něm přímo závislý.

b) Za známých sociálních okolností dochází k vyrovnávání životních podmínek obyvatelstva a k sjednocování jeho sociálních a kulturních zájmů, jak jsme o tom psali v úvodním oddíle. Mluvčí si začínají být vědomi omezené funkčnosti nářečí, jsou nuceni vyjadřovat se písemně a usilují o zvládnutí prestižního jazykového útvaru. Přitom si nářeční jazykové povědomí uchovávají; směřují tak k bilingvistu v rámci jednoho národního jazyka. Tím se sice funkční omezenost nářečního vyjadřování vyhraňuje a zvyrazňuje, ale ve své vlastní sféře působnosti se nářečí ještě neoslabuje. Teprve při ztrátě této dorozumívací sféry, např. při změně zaměstnání zemědělského v průmyslové nebo intelektuální, začíná nářeční vyjadřování odumírat, a to především v jevech omezených lokálně, a tím podle zkušeností ze společenského styku nápadných.

Po těchto obecných poznámkách je třeba všimnout si konkrétní jazykové struktury. Proberme vývojové změny v dialektu východní Moravy podle jednotlivých jazykových rovin (o syntaktické stavbě viz obecně na s. 43). Konfrontujme vyjadřovací prostředky tradičního teritoriálního dialektu s jevy interdialektu a nadto i oblastní varianty spisovného jazyka, jak se nám odráží v projevech usilujících o spisovnost. Vyjadřovací prvky obecně české zůstávají vzhledem k poměrné strukturní cizorodosti ve východomoravském prostředí mimo náš vlastní zájem. Rovněž opomineme vyjadřovací prostředky hovorového jazyka spisovného u mluvčích, jejichž jazykový základ netkví ve středním východomoravském úseku (zeměpisné vymezení viz v oddíle Dodatek), tedy u přistěhovačů ze vzdálenějších oblastí. Stejně tak se vyhneme výkladu o vyjadřovacích prostředcích vlastního spisovného jazyka v projevech oficiálních, v monologických výkladech při vyučování, prostě tam, kde je odchylka od spisovné kodifikace jazykovým přestupkem.

1. Fonologický systém a fonetická realizace hlásek

Východomoravský systém hlásek je obdobný se spisovným, co se týče fonetické realizace samohlásek i souhlásek (s výjimkou neexistence dvojhlásek *ej* a *ou*; o nezařaditelnosti dvojhlásek do systému dialektu svědčí i trojslabičná výslovnost slov jako *auto*, i při nedostatku hiátových souhlásek), a proto neposkytuje po této stránce dost prostoru pro nový vývoj. Pouze kvantita dlouhých samohlásek je poněkud prodloužená a tato neortoepická výslovnost proniká i do projevů oblastní varianty spisovného jazyka (dále jen: oblastní varianty). (Bylo by tu ovšem třeba zkoumání experimentálními metodami fonetickými.) Obecná je výslovnost bez rázu.

Odlíšné je frekvenční využití hlásek:

Charakteristickým rysem dialektu je především zachování nepřehlasovaných samohlásek, z větší části ve shodě se situací středomoravskou. Velmi pevné jsou nepřehlasované tvary v koncovkách: *naša lavica, našu lavicu, našú lavicú; choďijú...* Jsou nejen v projevech interdialektu, ale při oslabené pozornosti mluvčího pronikají až do oblastní varianty. To platí i o typech nom. sg. *tela*, gen. sg. *stroja*, dat. sg. *stroju* (lok. je *stroji*). Stará moravská tendence po morfologickém vyrovnávání tedy trvá. V projevech oblastní varianty se už téměř nevyskytují nepřehlasované podoby sloves jako *zabíjat, zabíjám...*, s výjimkou morfologicky pevněji zařazeného infinitivu typu *ulat*, srov. *utál*, v interdialektu jsou však běžné. I do interdialektu však snáze proniká přehlasované tautosylabické *-ej* v koncových slabikách slov jako *prodej, obyčej*, méně už *-ej-* v základové slabice, např. *vejce*. V imperativních tvarech se však *-aj* v interdialektu ještě drží, v oblastní variantě se nicméně pro svou „systémovou“ nápadnost neobjevuje. Rozkolísán je i stav nepřehlasovaného *a* v základových slabikách v projevech interdialektických: *jatelína* || *jetelína, řetaz* || *řetěz* ap.

Frekvence všech krátkých samohlásek vzrostla krácením, a to v různých dobách vývoje. Při zachování kvality, např. *jama, byt*, pronikají krátké podoby i do oblastní varianty, při změně kvality jen zcela výjimečně (např. infinitiv *mňet*, podporovaný tlakem morfologického systému, nikoli však podoby *březa, kolňa...*; krátké jednoslabičné infinitivy znesnadňují postup obecně českých podob jako *bejt, mejt* i na území, kam obecně české prvky jinak snadněji infiltrují, např. i na Brněnsku je jediné *bit, mít, zřit...*).

Frekvenční rozložení dlouhých samohlásek je v dialektu ovlivněno neexistencí diftongů. Diftong *ej* (z nářečního *aj*, nikoli z *i < y*) se objevuje v interdialektu v základech slov (srov. výše), a není důvodu interpretovat jej fonologicky jinak než jako spojení *e + j* (tím spíše, že např. při rozkladu v heterosylabické *e – j* se *j*-ový komponent před *i* nebo *í* nerealizuje podobně jako v jiných spojení *j + i*, např. hyperkorektní výslovnost *veičko*). Diftong *ou* se nedůsledně objevuje v ojedinělých nových výpůjčkách ze spisovné češtiny (*soustruh, soudruh*). Při oslabené pozornosti mluvčího proniká nářeční *ú* nezřídka i do oblastní varianty.

Frekvence dlouhých samohlásek v dialektu během historického vývoje narůstala — kromě *ó* — především následkem dlužení v mask. *l*-ového přičestí: *bíl, seděl, volál; minul; něsl*. Frekvence *á* je vyšší na úkor *í* zachováním nepřehlasovaných podob v typech *do zelá, zabíjá*. Také pozice *ó* je v systému dialektu pevnější než pozice *o* v systému spisovné češtiny. Vedle výskytu v přejatých slovech (*milión* — jednoznačně s dlouhou kvantitou) zvyšují jeho frekvenci fonetické dlužení u typu *stróit, dóit* (jakoby „náhradní“ za zánik *j*) a výskyt v citoslovených slovech (*kóp, róchat*); tato nářeční kvantita se většinou zachovává i v projevech oblastní varianty.

Nezúžené *é* se vyskytuje důsledněji než ve spisovném jazyce: *řéct; kamének*,

hřebének; pérko, žebérko; talěř; zelé, obilé — pérli. Nadto i vzhledem k typům *trpjěl, něsl, šesti, sedmí, učení, gen., dat., lok. sg. fem. veselěj, zasej, fčilej, přecedě* je pozice *é* v systému velmi pevná a ve většině případů je toto *é* i v oblastní variantě (s výjimkou typu *obilí* a podoby *říct*).

Vcelku možno říci, že všechny krátké samohlásky mají své protějšky v dlouhých monoftonzích. Tento vyrovnaný systém je tak kompaktní, že se vůbec nemůže rušivě uplatnit ani diftong *ou*, ani diftong *ei*, i když druhý z nich by byl podporován pronikáním spojení *ej* (*vejce, gen. sg. velikěj* — není však *tejden, nom. mask. velikej*).

Všeobecně se dosvědčuje zanikání dvojího *l*, palatalizovaných retnic (na Vsetínsku) a zanikání dlouhých a zdvojených dentál ve východním pásmu (*masso, kašša, dřev'enný*).

Některá slova se přizpůsobují obecnému znění v celku, např. *kurotvija — korotva, kolej tolej — kolik tolik* aj. Také slova přejatá se přizpůsobují spisovnému znění, např. *dochtor — doktor, inekci — inekce* nebo *injekce*.

Změny v proudě řeči jsou oblastí, kde je tradiční základ mluvy rozrušitelný jen při důsledném, cílevědomém usilování o spisovné vyjadřování: Přechod mezi samohláskami je volný (*bóí sa*), a to i na rozhraní slov a na švu morfémů (*mají-i* o něm *vikládat, mají-i* = mají-li). V přejatých slovech se vyskytuje na přechodu mezi samohláskami slabý *i*-ový element, např. *rádio, Itálie* || *Itália*. Neslabičné předložky se vyslovují spojitě: *bez_ustáňi, v_Ičíňe, g_oknu*.

Na švu slov složených a na rozhraní slov nastává asimilace znělosti i před souhláskami jedinečnými: *zložit, g mói*, na švu složených slov i před *v*: *zvést, zvázat*. V základových slabikách imperativních tvarů nastává spodoba před *-me*: *ležme; kubme, nezme*. Foném *v* se projevuje důsledně jako párový.

Všechny tyto artikulační dialektismy jsou v oblastní variantě. Jedině nářeční výslovnost skupiny *ji-* (např. *iný, iskra*) nevniká do oblastní varianty důsledně.

2. Morfologická stavba

Při skloňování substantiv se přes důsledky vyplývající z neprovedené přehlásky v zásadě ještě rozlišují typy měkké a tvrdé, a to v struktuře dialektu i interdialektu. K měkkým typům se řadí též substantiva zakončená na *-s, -z, -sa, -za, -so, -zo, -co*. U měkkého typu neživotných maskulin se rozlišuje dativ na *-u* (*h stroju*) a lokál na *-i* (*o stroi*) — u životných je toto rozlišování zastřeno koncovkou *-ovi*. Lokál pl. mask. a neut. má koncovku *-och*. V gen. sg. mask. převažuje zakončení na *-a* i u neživotných substantiv (*z břeha*). V instr. pl. typu *kostima* je koncovka podporována stavem středomoravským.

Interdialektické změny jsou tyto:

Místní jména na *-(ov)ice* přecházejí v dat. a lok. od původního skloňování mask. (jako původní jména obyvatelská) ke skloňování podle vzoru *noša*. Je to jeden z mála jevů, které vytvářejí jakýsi oblastní moravský interdialekt (přitom necháváme stranou oblast slezsko-severomoravskou vzhledem k složitosti tamní situace).

Substantiva typu *pekárňa, gen. sg. pekárňe* přecházejí k tvrdé deklinaci *pekárna, pekárni*; to je podporováno tím, že nová slova tohoto typu přejímá interdialekt už jako hotová s koncovkou *-árna* (*nástrojárna, drůbežárna*). Nejde zde tedy o změnu morfologickou, neboť způsob skloňování závisí v tomto případě na hláskové podobě přejatého jména.

Subst. typu *psáňi* (*zelé*) přijímají v nepř. pádech podoby přehlasované. Původní nepřehlasované podoby působí dojmem výrazných nářečních prvků.

Nom. pl. životných mask. *chlapé, pekaře, starosté* ustupuje podobám *chlapi, pekaři, starosti*, přičemž původní zakončení se houževnatěji udržuje pouze u někdejších kmenů na -a. Vlastní jméno *Kováře* ustupuje jako typ podobě *Kovářovi*.

Starší typ lok. v *mňeše* bývá nahrazován podobou v *mňechu* (na *potoku*, v *mléku*, v *uchu*, výhradně jen na *jazyku*, v *oku*) ve shodě s obecnou tendencí češtiny.

V gen. sg. maskulin ustupuje podoba na -a podobě na -u: z *dubu*, z *mostu*. Ty ostatně u některých substantiv v nářečí už koexistovaly. U místního jména *Klobúky* se šíří lokál na -ách na místě starší podoby *f Klobúkoch*.

Nezřídka se nadto objevují podoby podporované tendencemi celomoravskými a existující i v sousedních nářečních středomoravských. Vcelku sice pro interdialekt platí, že se v dat. a lok. pl. mask. a neut. udržuje zakončení na -om, -och, přece však je možno i tyto nové interdialektické podoby zachytit, zejména v lokále. Příklady:

svátkám; mňestám, kuřatám, zelám, polám;
o mistrách, starostách, obrazách, nožách, zlodejách; mňestách, autách, kuřatách,
polách, vajcích, zelách — všechny zachycené doklady.

Gen. pl. subst. *záda, ruky* zní *zád, ruk* (v dialektu *zádú, rukú*).

Stav v oblastní variantě se jeví takto:

Jednotná koncovka instr. pl. na -ama proniká i do projevů spisovných, a to i v případech, kdy dialekt může mít v předložkovém pádě ustrnulé tvary starobylé (*před okny, před roky, za humny*); vždy je však *ščerveňat strachy, steky*.

Ve vokativu subst. typu *pekař* lze často zachytit tvary nepřehlasované: *pekařu! ty zlodeju! Milošu!* Podobně i u fem. je vok. *dušo!* Proniká gen. pl. *koňú*, gen. sg. *Lojze, ož(h)rale*, nom. pl. *ruky* (jako ostatně na velké části Moravy), vyskytá se gen. sg. *kuřata*, třebaže zřídka. U fem. tvaru adjektiv a zájmen je v gen., dat., lok. sg. zakončení na -ěj nebo -ej, např. *dobřej, jedněj, téj*.

Také skloňování zájmen je ovlivněno stavem v dialektu: gen., lok. pl. *tých*, dat. *tým*, instr. *týma*; gen. sg. *mojého*, lok. *mojém, našém*, dat. *mojému* (v dialektu: *mojém*); *naňho, proňho*; nom. sg. *fšecek*, nom. pl. *fšeci*. Proniká gen. akuz. *jich*, např. *vidím (j)ich* (to se týká téměř celé Moravy kromě západního pásu).

Genitiv číslovky *dva, dvě* zní *dvúch*, velmi zřídka *dvouch*.

Všechny tyto podoby od původu nářeční existují přirozeně též v interdialektu.

V časování se svébytnost dialektu projevuje převážně v tvarech přítomného času. Existují tři základní slovesné skupiny:

typ *nesu* — *nesem(e)* — *nesú* (sem patří i početně zastoupený typ *ořu* — *ořem(e)* — *ořú*, tedy *lécu, kúšu, šmatlu* ...); imp. je *utři* — *utřete*;

typ *chodím* — *chodíme* — *chodíja* (sem patří i početně hojně zastoupený typ *stúpím* — *stúpíme* — *stúpíja*); imp. je *pros* — *prozme*;

typ *delám* — *deláme* — *delajú* (sem patří i slovesa jako *střítat, strácát, zháňat* ...); imp. je *delaj* — *delajme*.

Příčestí trpné má často *t*-ovou příponu: *otřítí, umřítí, otevřítí*; v *n*-ovém příčestí se základová souhláska obvykle nemění: *nosený, vyhozený*.

První os. sg. slovesa *byt* zní *su*, 2. os. *si*, 1. os. pl. pomocného slovesa v kond. *bízme*.

V interdialektu ustupuje typ *stúpím* — *stúpíme* (*tiščit, pleščit* ...) typu celomoravskému *stúpnu* — *stúpne(m)e*.

U slovesného typu *chodím* — *chodíme* se vyskytují různé podoby koncovek 3. os. pl. ind. praes.: *chodíja, chodíjáj, chodáj, chodja, chozjá*. V interdialektu však proniká koncovka *-ijú* (*chodíjúj*), jinak na středním úseku východomoravských nářečí ne-

obvyklá. Podobně i pro Svatobořice u Kyjova dosvědčuje F. Svěrák nahrazování koncovky *-ija* koncovkou *-iju*.⁸¹ J. Bělič, zabývá se slovesnými tvary třetí osoby pl. praes. v moravské slovenštině, uvádí, že „... koncovka *-iju* se šíří od západu porůznu i do oblastí s tvary jinými, takže tam zhusta existují v 3. os. pl. dvojtvary *umjá || umjú, trpíja || trpíjú, leží || ležíjú*“.⁸² Podle všeho jde v interdialektu o hláskovou transpozici koncovky (analogické podle sloves jiného typu) do nářeční hláskové podoby. V podstatě stejné koncovky se užívá i v jiných moravských oblastech (han. *-ijó*, českomor. *-ijou*); vzniká zde tedy z morfologického hlediska jakási jednotná moravská koncovka. Podoba *chodíju* vytlačuje i podobu *chodí* (pl.), která při své omezenosti na malé území a při své strukturální výjimečnosti v celku moravských nářečí nemá naději na to, že se — přes všechnu podporu ze strany spisovné kodifikace — udrží v běžné mluveném jazyce s nižší dorozumívací funkcí (jakým je např. interdialekt). Podoba *prosí* ze spisovné češtiny do interdialektu neproniká, neboť povědomí o rozlišování jednotného a množného čísla slovesných tvarů je u nářečního příslušníka velmi živé. Podoba *prosí* se vyskytuje jen v projevech usilujících o spisovnost, a to nejednou vedle hyperkorektních typů (*oni*) *rozumí, sází*. Podoby shodné s 3. os. sg. tedy příslušníci východomoravských nářečí považují za znak spisovnosti projevu — proti podobám s rozlišeným sg. a pl. projevů nářečních. Kratší podoba se tu vůbec pokládá — při menší znalosti kodifikace — za spisovnou normu.

V pomezí podob *prosíju* — *prosíja* proniká do místního nářečí podoba první, jak výslovně konstatuje J. Bělič (viz výše). To proto, že podoba na *-iju* se morfologicky shoduje se středomoravskou podobou na *-ijó*. V pomezí podob *prosíja* — *prosí* šíří se v lokálním úzu podoba první (např. v obcích Ratiboří a Huslenkách), neboť se aspoň tříslabičností shoduje s podobou na *-iju* a vyrovnává se s trojslabičným tvarem 1. a 2. os. pl., podmiňujícím uspořádání do daktylové rytmické jednotky. Po pravdě řečeno, v jádru oblasti s podobou *prosí* se tato podoba houževnatě udržuje, neboť je to oblast s velmi zachovalým nářečím. — Kopaničářské podoby *chodíja, chodíja* jsou rovněž v řeči mladší generace a v jazykových projevech s vyšší dorozumívací funkcí (i u generace starší) nahrazovány podobou *chodíju*, ačkoli tato oblast nesousedí přímo s nářečím s touto podobou. (Podobný osud, tj. „počeštění“, mají ovšem všechny nápadnější tvary kopaničářských nářečí, nářečí slovenského jazykového typu, která se vyvíjejí s českým národním jazykem sice už déle, intenzivně však zejména po roce 1945, neboť teprve tehdy se tato dříve zaostalá a téměř dokonale izolovaná oblast začala ekonomicky a sociálně vyrovnávat s moravským zázemím.)

Ostatní nářeční jevy se v interdialektu objevují v nezměněné podobě.

V oblastní variantě přecházejí slovesa typu *oru* — *ořem(s)* nezřídka k typu *delám* — *deláme*; vyskytují se pak obě podoby; u sloves expresivních a místně omezených, spjatých s běžným životem venkovských lidí, zachovává se častěji podoba první, starobylejší. (Viz ještě na s. 18.)

Ve spisovných projevech bývá tedy u druhého slovesného typu běžná v pl. podoba *chodí*, tedy *spí, trpí*, ale též *rozumí, provádí* ... Řidčeji proniknou i do nich podoby interdialektické (*chodíju, rozumíju*). S podobami *rozumějí, provádějí* a popř. *trpějí* jsme se při výzkumu dialogických projevů nesetkali.

⁸¹ Srov. F. Svěrák, *Starší a mladší vrstva nářečí svatobořického*, SaS 12, 1950, s. 152—160.

⁸² Srov. J. Bělič, *Slovesné tvary třetí osoby pl. praes. v moravské slovenštině*, Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi, Brno 1948, s. 54—70.

3. Syntaktická stavba

Syntaktická stavba dialektu se řídí zákonitostmi jazyka běžně mluveného jako funkční dorozumívací formy. Tyto zákonitosti, vyvolané různými promluvovými faktory, projevují se konkrétně jistými strukturními rysy (např. parataktické vyjadřování subordinálních vztahů mezi větami v souvětí je dáno redundancí spojek v určitém situačním kontextu, viz na s. 32) nebo aspoň působí na frekvenci syntaktických jevů (např. hojně využití 2. os. ve větách s všeobecným činitelem je dáno potřebou jazykového kontaktu s posluchačem, viz na s. 61). Právě z početnosti takovýchto strukturních rysů vzniká mylný dojem, že se syntaktická stavba různých dialektů mezi sebou a ani vzhledem k spisovnému jazyku v jeho hovorovém stylu v podstatě neodlišuje. Nadto a mimoto existují i v syntaxi svérázné systémové jevy charakteristické pro určité nářečí.

V interdialektu zanikají především ty jevy, které jsou i z nářečního hlediska archaismy, tedy např. věty typu *kúpilo sa smetana* a věty typu *bylo za korunu pecen*. Mladá generace vlivem školního vzdělání těchto typů neužívá („gramatikalizace jazyka“). Na okraj systému dorozumívacích prostředků se posunuje i užívání přechodníkových vazeb a v interdialektu se jeví už jen jako lexikalizované případy: *íďa, příďa, řekňa, seďa* (též už *seďačky*), *vočihleďa*. Na jihu oblasti ustupuje genitiv-akuzativ v pl. (např. *mám třeň bratrú*). Nelze už zachytit shodný doplněk substantivní (*mňeli tatička dochtora*). Ubývá genitivu záporového. Nedochází k opakování předložek (mimo nepochybná dodatková přičleňování). Obrat *mu je Jozef* se nahrazuje vyjádřením *menuje se*.

Stav v dialektu podporuje i frekvenci jednoho z několika konkurujících prostředků spisovných: *co hľadu sem vystála* (též *kolik*, spis.); *co mu nedáš pokoja!* (též *proč, pročpak*, spis.); *a že býľ to hastrmánek (a prý ...*, spis.); hojně jsou stavové konstrukce typu *to nebylo postavené, budeme skrs to zavolaňi na výbor* ap.; přípustková souvětí mívají spojky *jak* nebo *třeba* (proti spis. *ačkoli* ap.); poměrně častý je genitiv vlastnosti, např. *býľ ľefkéj hlavy* (nářeční podoba).

Pokud jde o shodu přísudku s podmínkem, je pro oblastní variantu charakteristický typ *ty velké auta tam byly postavené*.

4. Slovní zásoba

Změny v lexiku jsou velmi markantní.

a) Složku expresivní bychom mohli pominout, protože se obměňuje neustále. Přesto je nápadné to, že zanikají expresivní slova lokálně omezená, svérázná, zvukomalebná, individuálně tvořená nebo individuálně adaptovaná ap. Bývají nahrazována slovy užívanými obecně. Příklady: *kmásat* — *trhat, prošíšat* — *prohlédat, frfeň* — *z nosa, okále* — *oči, trt* — *kůň*. Rovněž zanikají „exkluzivní“ nadávky velmi expresivního rázu: *nemodlenec, oblizmiska, oščinoha, ošmetač, poserklučka, zaškňúřenec, zdrap*. Zapomíná se na starší citoslovce, např. *blk, hěp, kóp, kmás, škřk, smýk*.

Při tvoření slov se upouští od přípon, které slovu dodávají emocionálního zabarvení. Např.: *ručisko, ručenka, okýško, tma tmúci (ohava ohavúci ...), hrozitánský, malušícký ...*

b) Přestává se užívat výrazů, které jsou omezeny na určité menší území a nesou proto výrazné známky svého nářečního charakteru. Příklady: *labancovat* = *prohlížet* (souvisí s označením *Labanec* pro někdejší nájezdníky), *gágor* = *hrtan*, *pohrátka* = *postel*, *na ščútrobu* = *na lačný žaludek*, *havačky* = *po čtyřech*, *bledá barva* = *růžová b.*, *sirková barva* = *žlutá b.*

Zanikají svérázné místní přezdívky, tvořené kdysi s nemalou fantazií, např. *Pavelčík Stojan* (Vlčnov, znamená Jana Pavelčíka bydličního v čísle sto), *Rozmaňit* (Starý Hrozenkov). Ubývá také svérázných hypokoristik, např. *Jogza*, *Fanůch* ...

c) Zejména po r. 1918 zanikají slova cizího původu, jako např. *mňerkovat* = pamatovat si, *asent* = odvod, *šraňk(y)* = závory, *intres* = úrok, *šnytlich* = pažitka atp.

d) Někdy se slova oddělují od základního slovního fondu a v interdialektu se stávají odbornými názvy, ne všem příslušníkům interdialektu známými. Tak se zapořádá na lidové názvy rostlin, součástí kroje, tanců ap. Slova zanikají s věcmi (např. názvy starobyklých pokrmů). Se změnou hospodářské a politické struktury zanikají slova spjatá s dřívějším způsobem života a objevují se slova označující nové skutečnosti, nejednou jako „technické termíny“. Opouštějí se slova podmíněná starým světovým názorem (srov. např. na Luhačovicku *nektěňa* = nepokřtěné dítě, *podvržěňa* = podvržené dítě, *zrášča* = dítě mrzáček, podvržené prý zlými duchy — souvisí se *sraziti*).⁸³

Shrnutí situace na východní Moravě. Tradiční dialekt se celkem ještě udržuje. Stírají se především jeho výrazné lokální znaky (v mluvnici) a odumírají jevy, které souvisí se starou společenskou situací (zejména lexikální a některé syntaktické). To se projevuje především u nezemědělského obyvatelstva a obecně potom u mladší generace (s výjimkou dětí předškolního věku). Interdialekt se zde vytváří i bez přímé podpory spisovného jazyka, spíše se v něm projevují partikulární tendence oblastní (nejvýše celomoravské), a to i za cenu toho, že se nově vznikající podoby odchyľují jak od dialektu, tak od spisovného jazyka. Interdialektický vývoj nezáleží jen v zanikání výrazných a postupem času i méně výrazných místních rozdílů, nýbrž i ve vytváření vlastních inovací.⁸⁴

⁸³ Podrobněji v knize A. Václavíka, *Luhačovské Zálesí*, Luhačovice 1930.

⁸⁴ Otázku, zda o interdialektu můžeme mluvit i tam, kde neexistují jeho vlastní inovace, vnesl na konferenci o spisovné slovenštině a jazykové kultuře J. Štolc. Zprávu o konferenci přinesla NŘ 45, 1962, s. 248n.